

Hyvinvointiongelmien ylisukupolviset jatkumot kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten elämässä

KATI KATAJA & TIINA RISTIKARI & REIJA PAANANEN & TARJA HEINO & MIKA GISSLER

Suomessa syntyi vuonna 1987 noin 60 000 lasta, joista lähes 2 000 on joskus elämässään ollut joko huostaan otettuna tai muuten sijoitettuna oman kodin ulkopuolelle. Näillä niin kutsutuilla laman lapsilla hyvinvointiongelmien siirtyminen sukupolvelta toiselle on tosiasia – mutta ei suinkaan kaikilla.

.....

Johdanto

Lastensuojelun vaikuttavuus sekä lastensuojelutarpeen ja -kustannusten jatkuva kasvu ovat olleet viime vuosina sekä median kestoaiheena että päättöksentekijöiden huolena. Vaikka huostaanottojen vähentämiseen on pyritty erilaisin toimenpitein (mm. normi- ja informaatio-ohjaus, hallitusohjelmat, lakimuutokset, kehittämis- ja toimeenpano-ohjelmat), on sekä lastensuojelun avohuollon piirissä olevien että kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrä jatkanut kasvuaan (Bardy & Heino 2013; Sipilä & Österbacka 2013; Toimiva lastensuojelu 2013). Vuoden 2012 aikana kodin ulkopuolelle sijoitettuna oli kaikkiaan 17 890 lasta ja nuorta. Näistä oli huostassa vuoden aikana 10 675 lasta, ja kiireellisesti kodin ulkopuolelle sijoitettiin 3 944 lasta. Kasvu näkyi erityisesti teini-ikäisten lasten sijoitusten lisääntymisenä (Kuoppala & Säkkinen 2013).

Lastensuojelun tarpeen kasvu on herättänyt myös tutkijoiden kiinnostuksen (Pekkari-nen 2011), ja julkinen keskustelu on ollut vilkasta. Kodin ulkopuolelle sijoitettuihin ja huostaan otettuihin lapsiin liittyy vahvoja mielikuvia, ja tutkimuksessakin puhutaan heistä kategorisoiden ja yleistäen. Samalla kun ilmiöstä tulee näennäisesti tunnettu, se myös leimaa näitä lapsia ja

nuoria. Esimerkiksi kodin ulkopuolelle sijoitet-tuna olevien lasten määrää ja suhteellista osuut-ta on tutkimuksissa yleisesti käytetty pahoinvoin-nin kuvaajana. 2000-luvun keskusteluissa on vedetty yhtäläisyysmerkkejä sijoitettujen lasten se-kä nuorten syrjäytymisen välille. Keskustelu on johtanut jopa siihen, että huostassa olevat lap-set kysyvät itseltään, olenko minä syrjäytynyt ja onko minulla tulevaisuutta (Vario & al. 2012).

Tutkimustietoa lastensuojelun vaikuttavuudesta on Suomessa varsin vähän (Sipilä & Österbacka 2013). Tulkinnat lastensuojelutoimien vaikutuksista lapsen elämään riippuvat tutkimus-otteista ja ovat usein keskenään jopa ristiriitaisia (Heino & al. 2013). Lastensuojelun yhteiskun-nallista tehtävää voi peilata suhteessa mahdolli-suuksien tasa-arvon (ks. Esping-Andersen 2004) toteutumiseen. On aiheellista kysyä, miten las-tensuojelu toimillaan voi mahdollistaa kodin ul-kopuolelle sijoitetuille lapsille paremmat väli-neet selviytyä ja löytää paikkansa yhteiskunnas-sa kuin mitä heillä olisi ilman tätä interventiota. Lastensuojelun piirissä ja kodin ulkopuolelle si-joitettuna olevat lapset ovat kokeneet poikkeuk-sellisia asioita, ja usein he ovat monenlaisen eri-tyishoidon, -opetuksen ja -palveluiden tarpeessa (Eronen 2013). Joidenkin lasten kohdalla tervey-den eriarvoistuminen käynnistyy jo kohdussa, ja lapsuudessa eri hyvinvoinnin ulottuvuuksilla tu-lee näkyviin merkittäviä eroja suhteessa saman-ikäiseen väestöön (Paananen & al. 2012). Koska sijoitettujen lasten ja väestön vastaavan ikäisten

Kiitokset: Suomen Akatemia, SKIDI-KIDS -tutkimusohjelma. Esitämme kiitokset Kai Alhaselle ja Tarja Janhuselle artikkelin sisällöllisestä kommentoinnista sekä Marko Merikukalle empiiriseen analyysiin liittyvästä työstä.

hyvinvoinnin erot ovat huomattavat jo lapsuudessa (Kestilä & al. 2012a), eriarvoisuuden kaventamisen keinojen olisi osuttava täsmällisesti kohteisiinsa, jotta esimerkiksi koulutuksen, toimeentulon ja terveyden tasa-arvoisuus olisi mahdollista saavuttaa. Kohtuullista on myös tunnistaa asiat, joihin ei voida vaikuttaa.

Lastensuojelun paikka hyvinvointivaltion toimintajärjestelmässä on viimesijainen. Sen velvollisuus on ryhtyä toimiin, kun muut lapsen hyvinvoinnista vastuussa olevat tahot (vanhemmat, läheiset, yhteisöt, peruspalvelut, erityinen tuki ja muiden hallintokuntien erityispalvelut ja -hoito) eivät voi turvata lapsen etua, niiden toiminta on riittämätöntä tai epätarkoituksenmukaista tai lapsen ja perheen ei ole mahdollista turvautua niiden tarjoamaan tukeen. Lastensuojelun tulee tällöin järjestää avohuollon palveluja tai huostaanoton kautta turvata lapsen edun toteutuminen. Tavallaan lastensuojelu ”korjaa” muiden toimijoiden jälkiä mahdollisuuksiensa mukaan – ja silloin sen vaikuttavuutta arvioitaessa olisi voitava ottaa huomioon se, miten muut ovat toimineet tätä ennen ja mitä yrittäneet onnistumatta riittävän hyvin.

Lapsen sijoitus tapahtuu joko huostaanoton kautta tai muilla perustein (ilman lapsen huostaanottoa). Muilla perusteilla tehty sijoitus voi olla avohuollon tukitoimena tapahtuva, yhdessä lapsen ja perheen kanssa valmisteltu perhekuntoutukseen intensiivisesti tähtäävä hoitojakso tukitoimineen, tai se voi olla kiireellinen ja väliaikainen hätätoimi. Vuonna 2008 voimaan tulleen lastensuojelulain muutoksen jälkeen kiireellisten sijoitusten käyttö on lisääntynyt. Tuolloin luovuttiin myös käsitteestä kiireellinen huostaanotto. Lapsen huostaanotto ja sijoittaminen kodin ulkopuolelle tähtää usein pitkäaikaiseen sijaishuoltoon. Huostaanotto lakkautetaan, kun sen tarvetta ei enää ole. Suomessa lapsen huoltajuus säilyy huostaanotossa aina vanhemmilla, mutta kunnalle siirtyy huolenpitotehtävä sekä lapsen asuinpaikasta päättäminen. Suomalainen huostaanotto perustuu useimmiten asianosaisten suostumukseen: vain 18 prosenttia huostassa olleista lapsista oli sijoitettuna vastoin asianosaisten tahtoa vuonna 2012. (Kuoppala & Säkkinen 2013.) Lapsen ja perheen elämäntilanne määrittää jossain määrin sitä, minkä sijoitusperusteen käyttö on tarkoituksenmukaisinta ja lain mukaan mahdollista.

Tässä artikkelissa on tehty ero huostaan otettujen ja muilla perusteilla sijoitettuna olleiden lasten välillä, jotta saadaan ensimmäistä kertaa kokonaiskuva yhden ikäluokan lapsuuden aikaisista sijoituksista ja yli sukupolvien ulottuvasta elämänculusta verrattuna vastaavanikäiseen väestöön. Tutkimuksen tarkoituksena on 1) kuvata eroja huostaan otettujen ja muilla perusteilla sijoitettujen lasten taustoissa ja sijoituspoluissa ja 2) selvittää, miten hyvinvointiongelmien ylisukupolvisuus näkyy eri perustein sijoitettujen lasten elämässä. Aikaisemmin ei ole tutkittu lasten sijoituspolkuja sijoitusperusteiden mukaan eikä myöskään analysoitu sukupolvien yli ulottuvaa hyvinvointiongelmien jatkumoa pitkittäisaineistossa. Hyvinvointiongelmat on jaettu kolmeen osa-alueeseen: kouluttamattomuus, köyhyys ja mielenterveysongelmat. Näiden ylisukupolvisuutta tarkastellaan ensin kirjallisuuskatsauksen valossa.

Hyvinvointiongelmien ylisukupolvisuus: aikaisempi tutkimus ja keskeiset käsitteet

Huono-osaisuuden siirtymää yli sukupolvien on tutkimuskirjallisuudessa lähestytty eri näkökulmista (mm. Welshman 2008; Kortteinen & Elvainen 2012; Vilhula 2007). Sekä kansainvälistä että kotimaista tutkimuskirjallisuutta on runsaasti erityisesti koulutuksen, köyhyyden ja mielenterveysongelmien sukupolvien yli ulottuvasta jatkuvuudesta. Kirjallisuuskatsaus perustuu valikoituun koosteeseen olemassa olevasta tutkimuksesta. Valikoinnissa tavoiteltiin monipuolisuuden säilyttämistä sisällöltään ja tutkimusasetelmaltaan samankaltaisia artikkeleja karsimalla. Lisäksi kirjallisuuskatsausta tarkennettiin keskittymällä koulutuksen, köyhyyden ja mielenterveysongelmien periytymiseen nimenomaan lastensuojelun kontekstissa.¹ Haku tuotti kuitenkin köyhän tuloksen; relevanttia aikaisempaa tutkimusta tästä aiheesta löytyi vain epäsuorasti.

1 Tämä tehtiin lisäämällä hakusanojen ”intergenerational”, ”generational”, ”social inheritance (of education, poverty, mental problems)” lisäksi hakusanat ”child placement”, ”out-of-home placement”, ”child care”, ”child protection”, ”child welfare” ja ”foster care”. Haku suoritettiin useat tietokannat yhdistävällä Ebsco Discovery Service -monihakutoiminnolla.

Koulutuksen periytyminen

Vanhempien koulutustason yhteys lasten koulumenestykseen on tieteellisessä tutkimuskirjallisuudessa hyvin tunnistettu ilmiö (esim. Breen & Jonsson 2005; Farre & al. 2012). Tutkijoita on erityisesti askarruttanut, onko kyse ensisijaisesti geneettisestä periytymisestä ja kuinka suuri merkitys on kasvatuksella. Ruotsalaisessa adoptiolapsia käsittelevässä rekisteritutkimuksessa havaittiin viitteitä biologisten vanhempien ja lasten välisestä koulutustason yhteydestä, mutta toisaalta myös adoptiovanhempien koulutustaso osoittautui merkittäväksi (Björklund & al. 2006). Myös taiwanilainen tutkimus osoitti, että korkeasti koulutettujen adoptiovanhempien lapset saavuttivat parempia tuloksia koulussa (Tsou & al. 2012). Tulokset näin ollen tukevat ajatusta, että kasvuympäristö määrittää merkittävästi koulutustuloksia.

Useiden kulttuuristen ja yhteiskunnallisten tekijöiden on havaittu selittävän lasten ja heidän vanhempiensa koulutustason yhteyttä. Esimerkiksi 28 Euroopan maan välillä tehty vertailututkimus osoitti, että vanhempien ja lasten koulutuksen välinen yhteys on heikompi pidemmälle teollistuneissa maissa (van Doorn & al. 2011). Molly Martin (2012) puolestaan tarkasteli perherakenteen vaikutusta vanhempien ja lasten koulutuksen väliseen yhteyteen Yhdysvalloissa ja osoitti, että yksinhuoltajaäitien, vaikkakin korkeasti koulutettujen, lapset saavuttavat pienemmällä todennäköisyydellä korkeakoulutuksen kuin lapset, joiden kasvuympäristössä molemmat vanhemmat ovat läsnä. Eleonora Patacchini ja Yves Zenou (2011) taas havaitsivat, että mitä sosiaaliselta statukseltaan korkeampi asuinympäristö, sitä enemmän vanhemmat tukivat lastensa koulunkäyntiä.

Pekka Myrskylä (2009) keskittyi tutkimuksessaan 30–49-vuotiaisiin suomalaisiin ja heidän vanhempiinsa ja tiivisti tuloksensa seuraavasti: sosiaalinen perimä ohjaa lasten koulutusvalintoja Suomessa, mutta uravalintoihin vaikuttavat kuitenkin lukuisat muutkin tekijät. Tuulikki Kärkkäinen (2004) tutki väitöskirjassaan koulutuskulttuurisen pääoman periytymistä sukupolvelta toiselle. Hän havaitsi, että erityisesti äidin koulutus oli merkittävä lapsen koulutustasoa ennustava tekijä ja arveli tämän johtuvan äidin keskeisestä roolista lasten kasvatuksessa.

Köyhyyden periytyminen

Köyhyyden siirtyminen yli sukupolvien on ollut laajasti tutkijoiden mielenkiinnon kohteena (ks. katsaus: Corak 2006). Perusteelliset kansainväliset vertailut tuovat esille, että myös tuloliikkuvuuden laajuus vaihtelee maittain (Jäntti & al. 2006; d'Addio 2007).

Sukupolvien välinen köyhyyden periytyminen näyttää vaihtelevan myös riippuen siitä, miten köyhyys määritellään (Jenkins & Siedler 2007). Yleinen tapa tarkastella sukupolvien välisiä linkkejä on keskittyä toimeentulotukiasiakkuuden sosiaaliseen periytymiseen (Beaulieu & al. 2005; Stenberg 2000). Jotkut tutkimukset sen sijaan korostavat köyhyydessä vietetyn ajan olevan keskeinen osoitin: pitkäaikainen köyhyys lapsuudessa on voimakkaammin yhteydessä myöhempien elämänvaiheiden taloudelliseen ahdinkoon kuin lyhyemmät ja satunnaisemmat köyhyysepisodit (ks. Duncan & Brooks-Gunn 1997). Kenneth Couch & Dean Lillard (1998) ehdottavat, että tulosten saavuttamiseksi on tärkeää huomioida myös se aika-akseli, jonka sisällä ansiotuloja ja niiden muutoksia tarkastellaan.

Karen Moore (2005) muistuttaa, ettei köyhyys siirry sukupolvelta toiselle automaattisesti, vaan taloudellisen aseman sosiaaliseen periytymiseen vaikuttavat monet monimutkaiset riski- ja suojaavat tekijät. Esimerkiksi lasten terveydelliset ongelmat on nähty yhtenä köyhyyden ylisukupolvisuutta lisäävänä tekijänä (Case & al. 2005; Doyle & al. 2005). Stephen P. Jenkinsin ja Thomas Siedlerin (2007) mukaan tulisi huomioida myös monet alueelliset ympäristötekijät, sillä köyhien perheiden lapset asuvat todennäköisemmin kaupunginosissa, jonne on keskittynyt taloudellista huono-osaisuutta.

Myös Suomessa köyhyyden ylisukupolvisuutta on tutkittu useista näkökulmista. Eva Österbacka (2004) havaitsi tutkimuksessaan, että köyhien vanhempien lapsilla tuloliikkuvuus on vähäisempää kuin hyvin toimeentulevien vanhempien lapsilla. Työttömien vanhempien lapset ovat todennäköisemmin köyhiä ja köyhissä oloissa kasvaminen taas lisää työttömyyden todennäköisyyttä aikuisena. Pasi Moisio ja Timo M. Kauppinen (2011) tutkimus taas osoitti, että toimeentulotuen saamisen todennäköisyys oli yli kaksi kertaa korkeampi niillä, joiden vanhemmat ovat olleet toimeentulotukiasiakkaita, kuin niillä, joiden vanhemmat eivät olleet saaneet toimeentulotukea. Suomessa, kuten muis-

sakin pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa, tulo-
liikkuvuuden suuruuden on arveltu johtuvan siitä,
että näissä yhteiskunnissa on satsattu julkisiin
hyvinvointipalveluihin (Esping-Andersen 2002).
Lisäksi kun hyvinvointivaltion kontekstissa pu-
hutaan köyhyydestä, ei ole kyse absoluuttisesta,
vaan useat köyhyyden määrittelytavat mahdollis-
tavasta suhteellisesta köyhyydestä (Airio & Niemelä 2002).

Mielenterveysongelmien periytyminen

Mielenterveysongelmien periytymistä selittävis-
sä malleissa on painotettu sekä geneettisten tekijöiden että kasvuympäristöstä johtuvien tekijöiden vaikutusta (ks. esim. Joseph 2010). Lisäksi mielen-
terveysongelmien ylisukupolvisuutta on selitetty kiintymyssuhdeteorian viitekehyksestä, jolloin lapsen kiintymystyylillä nähdään prosessin välittävänä tekijänä (Besser & Priel 2005; Hautamäki & al. 2010). Kokoavasti mielen-
terveysongelmien sukupolvisen siirtymän mekanismeja on tarkastellut katsauksessaan muun muassa William Beardslee ja kumppanit (1998).

Yleisin vanhempien mielen-terveysongelmista on masennus. Sen seuraukset lapsille näyttäisivät olevan kohtalokkaampia kuin muiden mielen-
terveysongelmien. Yksi selitys tälle on se, että lapsi ei osaa välttämättä tunnistaa masennuksen oireita osaksi sairautta. (Solantaus & Paavonen 2009.) Kaksi vuosikymmentä kattavan pitkittäistutkimuksen mukaan masentuneiden vanhempien lapsilla ahdistuneisuushäiriön, masennuksen sekä päihderiippuvuuden riski oli noin kolme kertaa suurempi kuin lapsilla, joiden vanhemmilla ei ollut todettu masennusta (Weissman & al. 2006). Useimmiten masennuksen periytymistä tarkastelevat tutkimukset keskittyvät äidin masennukseen (esim. Hay & al. 2008), mutta myös isien masennuksen on havaittu olevan yhteydessä lapsen emotionaaliin ja käytöshäiriöihin (Ramchandani & al. 2008).

Vanhempien mielen-terveysongelmat ovat riski lapsen psyykkiselle kehitykselle diagnoosista riippumatta (Dierker & al. 1999). Pikemminkin riskit perustuvat sille, miten pitkävaikutteisista häiriöistä sairaus aiheuttaa perheen vuorovaikutukselle ja missä kehitysvaiheessa lapsi itse on vanhemman sairastaessa (Solantaus & Paavonen 2009). Monet tulokset ovat osoittaneet, että vanhempien masennus lapsen varhaisina vuosina sekä kouluikässä yhdistyvät enemmänkin lapsen ahdistuneisuuteen ja käyttäytymishäiriöihin kuin lapsen

masennukseen (Kim-Cohen & al. 2005; Weissman & al. 2006). Lapsen nuoruusiässä sitä vastoin korostuvat enemmän masennus ja päihdeongelmat (Weissman & al. 2006; Solantaus & Paavonen 2009).

Myös suomalaisessa tutkimuksessa havaittiin, että äidin masennuksen ajoittumisella on erityistä vaikutusta siihen, minkälainen vaikutus sillä on lapseen (Luoma & al. 2001). Tytti Solantaus-Simula ja kumppanit (2002) taas havaitsivat omassa tutkimuksessaan, että se, miten lapset reagoivat vanhemman masennukseen, vaikuttaa masennuksen ylisukupolvisuuteen. Lapset, jotka joko ylireagoivat emotionaalisesti tai suhtautuivat välttelevästi vanhemman sairauteen, kärsivät myös itse masennusoireista.

Hyvinvointiongelmien monimutkainen vyyhti ja lastensuojelu

Huono-osaisuus- ja köyhyystutkimus paikantavat kouluttamattomuuden, köyhyyden ja mielen-
terveysongelmat toistensa yhteyteen (Paananen & al. 2013). Kouluttamattomuus kasautuu toimeentulo- ja mielen-terveysongelmien kanssa, ja kaikki tämä on yhteydessä lapsuuden köyhyyteen. Matala koulutustaso ennustaa työttömyyttä, ja työttömyys ja heikko koulutustaso yhdessä lisäävät psyykkisen pahoinvoinnin todennäköisyyttä (Paananen & al. 2012; myös Kortteinen & Elovainio 2012). Heikkoa työmarkkina-asemaa sekä köyhyyden ja toimeentulotukiasiakkuuden periytymistä selittää myös erityisesti koulutuksen puute (Airio & Niemelä 2002). Toisaalta taas varhaislapsuudessa ilmenneiden psyykkisten ongelmien katsotaan olevan yhteydessä koulutukseen ja sosioekonomiseen asemaan valikoitumiseen (Kroenke 2008). Lisäksi köyhyyden on todettu lisäävän mielen-terveysongelmien riskiä ja hyvän sosioekonomisen aseman taas ehkäisevän tätä (Sohlman 2004).

Lastensuojelun toimintajärjestelmän viimeisjaisuuden takia köyhyys, kouluttamattomuus ja mielen-terveysongelmat koskettavat usein sen asakkaita. Muiden riskitekijöiden, kuten elämäntilanteen ongelmien, päihdeongelmien, perheväkivallan tai lapsen hoidon laiminlyönnin, kytkeytyminen näihin hyvinvoinnin ongelmiin tuo lastensuojeluviranomaiset kuvioon mukaan (esim. Hiitola 2008; Kataja 2012).

Kodin ulkopuolelle sijoitettuihin lapsiin kohdistuvissa tutkimuksissa ylisukupolvisuuden teema on implisiittisesti sivuttu kahdesta suunnasta. Yhtäältä on tarkasteltu sijoituksen taustalla olevia syytekijöitä, joiden oletetaan suorasti tai epäsuorasti kumpuavan vanhempien eri tavoin riittämättömästä vanhemmuudesta ja lasten puutteellisesta huolenpidosta (Hiitola 2008; Saarikallio-Torp & al. 2010; Kestilä & al. 2012a). Toinen lähestymistapa on ollut tarkastella sijoitettujen lasten selviytymistä aikuisena (esim. Heino & Johnson 2010; Kestilä & al. 2012b).

Myös lastensuojeluasiakkuus on usein sukupolvet ylittävää, ja tässä yhteydessä ylisukupolvisuuden kehys onkin asetettu jo klassisessa Gustav Jonssonin tutkimuksessa (1969), jossa sosiaalisen perimän käsite tuotiin keskusteluun. Koulukodissa asuvien tukholmalaispoikien sosiaalista taustaa tutkiessaan Jonsson havaitsi huono-osaisuuden toistuvan kehityskulun kolmessa sukupolvessa. Ruotsalainen Sven Hessel (1988) jatkoi tutkimusta ja paikansi sukupolviketjussa yhteiskunnallisista instituutioista ulos joutumisen prosesseja. Hän käsitteellisti havaintonsa kehäle, jossa ei-toivottu henkilö tulee torjutuksi erilaisista keskeisistä yhteisöistä: ei-toivottu lapsi perheessä, päivähoitossa, koulussa ja työelämässä. Käsitys itsestä ja omasta paikasta maailmassa perustuu koettuun ulkopuolisuuteen. Ruotsalaisen tutkimusperinteen kolmas edustaja Lars Lorenzon (1992) kuvasi huono-osaisten perheiden sukupolvisen katkeruuden ja epäluottamuksen syntyprosesseja. Viranomaisiin pettyneiden ja vihamielisesti suhtautuvien ihmisten kohtaamista hän kuvasi vihan pedagogiikaksi.

Suomalaisten ja kansainvälisten tutkimusten yhtenevä tulos on, että sijoitettuna olleiden lasten pärjääminen nuorena aikuisena on muita lapsia heikompi. Heillä on suurempi riski jäädä koulutustaustaltaan muita heikommaksi, jäädä työmarkkinoiden ulkopuolelle ja sosiaalietuuskien varaan tai kärsiä mielenterveysongelmista. Yhteistä edellä kuvatuissa tutkimuksissa on, että lastensuojelu näyttäytyy kielteisen sosiaalisen perimän riskiä lisäävänä, ei sitä ehkäisevänä tai katkaisevana tekijänä. Kaiken kaikkiaan monen sukupolven ylittävää tutkimusta lastensuojeluinterventioiden vaikutuksesta kielteisen sosiaalisen perimän kontekstissa on kansainvälisestikin olemassa varsin niukasti (Marshall & al. 2011; Jackson Foster & al. 2012).

Tutkimuksen toteuttaminen

Tutkimuksen tehtävä on verrata huostaan otettujen ja muilla perusteilla kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten välisiä eroja sekä tarkastella kouluttamattomuuden, köyhyyden ja mielenterveysongelmien jatkumoa vanhemmilta lapsille eri perustein kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten osalta.

Aineistona Kansallinen syntymäkohortti 1987
Tutkimuksen aineisto on Kansallinen syntymäkohortti 1987 (Paananen & Gissler 2011). Kohortissa on seurattu kaikkia 60 069:ää Suomessa vuonna 1987 syntynyttä lasta sikiöajalta 31.12.2008 saakka. Kaikkiaan 73:a kohorttiin kuuluvaa lasta ei voitu jäljittää epätäydellisen, puuttuvan tai väärän henkilötunnuksen vuoksi. Seurannassa on siis mukana 59 996 Suomessa vuonna 1987 syntynyttä lasta. Vain perinataalikauden jälkeen selvinneet lapset (n = 59 476) otettiin mukaan lopulliseen seurantaan. Seurannan loppuun mennessä 497 (0,8 %) kohorttiin kuuluvaa oli kuollut ja 662 (1,1 %) oli muuttanut pysyvästi ulkomaille. Nämä henkilöt sisällytettiin tutkimukseen heidän kuolemaansa tai muuttoonsa asti. Vuonna 1987 Suomessa syntyneistä 58 320 (98,1 %) asui edelleen Suomessa 31.12.2008.

Tässä artikkelissa esiteltävän analyysin tiedot on saatu neljältä eri rekisterinpitäjältä. Tiedot henkilöiden sekä heidän vanhempiensa koulutuksesta saatiin Tilastokeskuksesta. Psykiatrisen erikoissairaanhoidon palvelujen käyttöä koskevat tiedot perustuvat terveydenhuollon hoitoilmoitusrekisteriin (HILMO). Tiedot toimeentulotuen saannista kerättiin THL:n ylläpitämästä toimeentulotukirekisteristä. THL:n Lastensuojelurekisteri sisältää kattavasti tiedot lapsista, jotka ovat olleet sijoitettuna kodin ulkopuolelle vuodesta 1991 alkaen. Se sisältää tietoja myös näiden lasten sijoitushistoriasta tätä edeltävältä ajalta. Kunnat eivät kuitenkaan täydentäneet takautuvasti vuosien 1987–1990 tietoja rekisteriin, joten aineistosta puuttunee näinä vuosina sijoitettuna olleita lapsia, joiden sijoitus on lakannut ennen vuotta 1991 ja joita ei ole sijoitettu uudelleen tämän jälkeen. Kaikilta viranomaisilta anottiin tarvittavat luvat eri rekisterien tutkimuskäyttöön. Tutkimuksella on THL:n tutkimuseettisen työryhmän puoltava lausunto (§28/2009). Aineisto kokonaisuudessaan on esitelty Reija Paa-

nasen ja työryhmän (2012) julkaisussa.

Muuttajat

Lastensuojeluinterventiot

Ei sijoitusta. Lapsi, jota ei ole koskaan sijoitettu oman kodin ulkopuolelle lastensuojelulain mukaisesti ja josta siten ei ole merkintää THL:n lastensuojelurekisterissä (n = 57 576).

Huostaan otettu lapsi. Lapsi, joka on joskus vuosina 1987–2005 ollut lastensuojelulain mukaan huostassa (n = 1009). Huostaan otettu lapsi on saattanut olla sijoitettuna tarkasteluajana myös muilla perusteilla ennen ja/tai jälkeen huostaanoton.

Muilla perusteilla sijoitettu lapsi. Lapsi, jota ei ole koskaan huostaan otettu, mutta joka on ollut muilla perusteilla sijoitettuna kodin ulkopuolelle vuosina 1987–2005 (n = 891). Tällöin sijoitus on tehty joko avohuollon tukitoimena tai kysymys on ollut kiireellisestä huostaanotosta (vuodesta 2008 alkaen kiireellisestä sijoituksesta).

Hyvinvointiongelmien mittarit

Kouluttamattomuus. Henkilöllä ei ole peruskoulun jälkeistä tutkintoa. *Nuorten koulutustiedot* perustuivat vuoden 2009 kesäkuun loppuun mennessä suoritettuun korkeimpaan tutkintoon. Analyyseissä koulutustieto jaettiin kahteen luokkaan: 1) vähintään toisen asteen tutkinto ja 2) ei peruskoulun jälkeistä tutkintoa. *Vanhempien koulutustiedot* määriteltiin äidin tai isän saavuttaman korkeimman koulutuksen mukaan ja näistä valittiin korkeampi. Tiedot ovat kesäkuulta 2009. Mikäli jompikumpi vanhempi tai häntä koskeva tieto puuttui, valittiin sen vanhemman koulutus, jolta tieto oli. Vanhempien korkein koulutus on luokiteltu kahdella tavalla: analyysin toisessa vaiheessa se jaettiin neljään luokkaan: 1) korkea-aste, 2) alin korkea-aste, 3) keskiaste ja 4) perusaste, ja analyysin kolmannessa vaiheessa kahteen luokkaan: 1) peruskoulun jälkeinen tutkinto ja 2) ei peruskoulun jälkeistä tutkintoa.

Köyhyys määritellään toimeentulotukiasiakkuudella sekä sen kestolla, sillä tämän voidaan ajatella välillisesti kuvaavan henkilön taloudellista tilannetta. *Nuorten toimeentulotukiasiakkuus* määrittyi sen perusteella, oliko nuori saanut toimeentulotukea vuoden 2008 loppuun mennessä. Analyysissä eroteltiin kaksi luokkaa: 1) ei koskaan saanut toimeentulotukea ja 2) saanut toimeentulotukea 18–21-vuotiaana. Tiedot van-

hempien toimeentulotukiasiakkuudesta ovat vuodelta 1987–2008. Vanhempien toimeentuloasiakkuus luokiteltiin kahdella tavalla: analyysin toisessa vaiheessa toimeentulotukiasiakkuuden kesto jaettiin viiteen noin yhtä suureen luokkaan: 1) ei toimeentulotukea, 2) alle 6 kuukautta, 3) 6 kuukautta – 1 vuosi 11 kuukautta, 4) 2–4 vuotta 11 kuukautta ja 5) vähintään 5 vuotta toimeentulotukea. Analyysin kolmannessa vaiheessa käytettiin kaksiluokkaista muuttujaa: 1) ei koskaan saanut toimeentulotukea ja 2) saanut seuranta-ajana toimeentulotukea.

Mielenterveysongelmaksi on määritelty merkinnot psykiatrisen erikoissairaanhoidopalvelujen käytöstä. Tieto *nuorten mielenterveysongelmista* perustuu siihen, löytyykö nuoresta 18–21-vuotiaana tieto vähintään yhdestä psykiatrisen erikoissairaanhoidon poliklinikkakäynnistä tai osastohoitajaksosta. Nuorten mielenterveysongelmat jaettiin kahteen luokkaan: 1) ei ole käyttänyt ja 2) on käyttänyt psykiatrisen erikoissairaanhoidon palveluja. Tieto *vanhempien mielenterveysongelmista* perustuu siihen, löytyykö lapsen jommalta kummalta vanhemmalta tieto psykiatristen erikoissairaanhoidopalvelujen käytöstä seuranta-ajalla 1987–2008. Vanhempien mielenterveysongelmat luokiteltiin analyysin toisessa vaiheessa kolmiluokkaiseksi: 1) ei ole käyttänyt psykiatrisen erikoissairaanhoidon palveluja, 2) vähintään yksi psykiatrisen erikoissairaanhoidon poliklinikkakäynti ja 3) vähintään yksi psykiatrinen osastohoitajakso. Analyysin kolmannessa vaiheessa käytettiin kaksiluokkaista muuttujaa: 1) ei ole käyttänyt ja 2) on käyttänyt psykiatrisen erikoissairaanhoidon palveluja.

Analyysimenetelmät

Analyysin ensimmäisessä vaiheessa tavoitteena oli tuottaa kuva huostaanottoon liittyvän sekä muilla perusteilla tapahtuvan sijoituksen keskinäisistä eroista. Tulokset esitetään prosenttijakaumina sukupuolittain taulukossa 1, joka kuvaa lapsen iän ensimmäisen sijoituksen alkaessa, sijoitusten yhteenlasketun keston, sijoitusten yhteismäärän sekä pääsijoituskohteen. Erojen merkitsevyydet laskettiin suhteellisten osuuksien testillä.

Analyysin toisessa vaiheessa tarkasteltiin, miten vanhemman koulutustaso, toimeentulotuen pitkäaikaisuus ja mielenterveysongelmien vakavuus ovat yhteydessä kyseisen tekijän ilmenemiseen nuoren elämässä 21-vuotiaaksi mennessä. Vanhempien hyvinvoinnin ongelmat on luokitel-

tu järjestysasteikollisina muuttujina, joissa koulutustaso sekä toimeentulo- ja mielenterveysongelman vakavuus kohoavat asteittain. Nuoren hyvinvointiongelmien on luokiteltu kaksiluokkaiseksi muuttujana, jolloin tarkasteltavan hyvinvointiongelman kriteeri joko täyttyy tai ei täyty (ks. alaluku: Hyvinvointiongelmien mittarit). Huostaan otettujen ja muilla perusteilla sijoitettuna olleiden sekä muiden aineistoon kuuluvien kouluttamattomuus, toimeentulo- sekä mielenterveysongelmien esitetään sekä graafisesti vetosuhteina (*odds ratio*) (kuvio 1) että prosenttijakaumina (taulukko 2) vanhemman vastaavan hyvinvointiongelman vakavuusasteen mukaan.

Analyysin kolmannessa vaiheessa tarkasteltiin vanhempien kouluttamattomuuden, toimeentulotuen ja mielenterveysongelmien yhteisvaikutusta siihen, millainen riski muuhun väestöön nähden kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleilla nuorilla on jäädä vaille peruskoulun jälkeistä tutkintoa, saada toimeentulotukea tai käyttää psykiatrisen erikoissairanhoidon palveluja. Vetosuhteet laskettiin jokaisen hyvinvointiongelman osalta ensin erikseen sekä tämän jälkeen vakioimalla nämä muilla hyvinvointiongelmilla kouluttamattomuuden, toimeentulo- sekä mielenterveysongelmien yhteisvaikutuksen esiin tuomiseksi. Vetosuhteet ja 95 %:n luottamusvälit esitetään taulukossa 3. Analyysin vaiheet eivät ole riippuvaisia toisistaan. Toisin sanoen yksikään vaiheista ei perustu minkään toisen vaiheen varaan, vaan ne tuottavat kukin itsenäisen osa-alueen tutkimusongelmaan vastaamisessa. Kaikki analyysit tehtiin SPSS-tilasto-ohjelmalla.

Tulokset

Sijoituksilla on eroja

Huostassa olleiden ja muiden sijoitettujen lasten välillä on joitain selkeitä eroja (taulukko 1). Huostassa olleita poikia on hiukan enemmän kuin tyttöjä, mutta muilla perusteilla sijoitettujen ryhmässä tyttöjä on hiukan enemmän. Huostassa olleet on tavallisimmin sijoitettu ensimmäisen kerran alle 7-vuotiaana, tosin tytöistä reilulla 40 prosentilla ensimmäinen sijoitus on tapahtunut vasta teini-iässä. Muilla perusteilla sijoitettuna olleet lapset ovat ensimmäisen kerran siirtyneet kodin ulkopuoliseen sijoituspaikkaan tavallisimmin teini-iässä.

Sijoituksen yhteenlaskettu kesto poikkeaa mer-

kitsevästi huostassa olleiden ja muiden sijoitettujen lasten välillä. Huostassa olleista kaksi kolmesta on ollut sijoitettuna pitkään, yli viisi vuotta. Muilla perusteilla sijoitettuna olleiden tavalisin sijoitus aika on ollut lyhyt; kaksi kolmesta lapsesta oli sijoitettuna alle vuoden. Huostassa olleista sijoitettuna yli viisi vuotta oli useammin poika kuin tyttö. Eroja havaittiin myös sijoitusten lukumäärän suhteen. Huostassa olleilla lapsilla on takanaan useampia sijoituskertoja kuin muilla perusteilla sijoitetuilla lapsilla. Lähes joka toinen huostassa ollut lapsi on sijoitettu kodin ulkopuolelle vähintään neljä kertaa, ja vain joka kymmenellä on vain yksi sijoituspäätös. On syytä huomioda, että huostaan otetuilla lapsilla osa sijoituksista saattaa olla huostaanottoa edeltäviä kiireellisiä tai avohuollon sijoituksia. Lisäksi erityisesti sijaisperhesijoituksia edeltää hyvin usein lyhyt lastenkotisijoitus. Lähemmäs 60 prosentilla muilla perusteilla sijoitetuista lapsista sijoitus pysyy yleisimmin kertaluonteisena, ja vajaa 20 prosentilla sijoituksia on kertynyt kolme tai enemmän. Sijoitusten yhteismäärät ovat tyttöjen ja poikien osalta lähes samat.

Huostassa olleiden ja muilla perusteilla sijoitettujen lasten välillä oli eroja myös siinä, mikä on ollut heidän pääasiallinen sijoituspaikkansa. Tämä määräytyi tutkimuksessa sen mukaan, missä lapsi on viettänyt suurimman osan sijoitusajastaan. Huostassa olleilla lapsilla perhesijoitus oli yleisin (yli 40 %), mutta pääasiassa laitoksessa on sijoitusajanaan asunut joka kolmas. Muilla perusteilla sijoitetuista lapsista joka toinen oli pääasiassa laitossijoituksessa. Perhesijoituksessa on ollut noin joka viides muilla perusteilla sijoitettu. Ammatillisessa perhekodissa sijoitusajansa on viettänyt noin 20 prosenttia riippumatta sijoitusperusteesta.

Vanhempien ja sijoitettuna olleiden nuorten hyvinvoinnin taso ei ole yhteydessä toisiinsa

Kun tarkastellaan väestöryhmää, joka ei ole ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle, havaitaan, että vanhempien ja heidän lastensa hyvinvoinnin tasolla on selkeä yhteys (kuvio 1). Nuoren riski tiettylle hyvinvoinnin ongelmalle on sitä suurempi, mitä vakavampi vastaava ongelma on vanhemmilla. Pelkän peruskoulun suorittaneiden vanhempien lasten riski jäädä vaille toisen asteen koulutusta on viisinkertainen korkeasti koulutettujen vanhempien lapsiin nähden. Pitkään toimeentulotukea saaneiden vanhempien lasten ris-

Taulukko 1. Huostaan otettujen ja muilla perusteilla sijoitettujen jakaumat sijoitusiän, sijoituksen kokonaiskeston, sijoitusten yhteismäärän sekä pääsijoituskohteen mukaan sukupuolittain.

	Huostaan otetut					Muilla perusteilla sijoitetut						
	Tyttö (n=493)		Poika (n=516)		p.<*	Tyttö (n=470)		Poika (n=421)		p.< ** p.< *** p.< ****		
	n	%	n	%		n	%	n	%			
Sijoitusikä												
alle 7 v	190	39	217	42	0,255	70	15	75	18	0,238	0,000	0,000
7–12 v	98	20	149	29	0,001	85	18	120	29	0,000	0,478	0,900
13–18 v	205	42	150	29	0,000	315	67	226	54	0,000	0,000	0,000
Yhteensä	493	100	516	100		470	100	421	100			
Sijoituksen kokonaiskesto												
alle 1 v	18	4	28	5	0,177	317	67	280	67	0,766	0,000	0,000
1–4 v	184	37	149	29	0,004	138	29	118	28	0,661	0,009	0,775
5 v tai enemmän	291	59	339	66	0,029	15	3	23	5	0,090	0,000	0,000
Yhteensä	493	100	516	100		470	100	421	100			
Sijoitusten yhteismäärä												
1	48	10	42	8	0,374	278	59	255	61	0,666	0,000	0,000
2	94	19	112	22	0,299	103	22	93	22	0,949	0,274	0,887
3	106	22	108	21	0,825	51	11	40	10	0,507	0,000	0,000
4 tai enemmän	245	50	254	49	0,881	38	8	33	8	0,892	0,000	0,000
Yhteensä	493	100	516	100		470	100	421	100			
Pääsijoituskohte												
laitos	164	33	183	35	0,462	238	51	204	48	0,515	0,000	0,000
ammattillinen perhekoti	106	22	119	23	0,552	105	22	78	19	0,159	0,753	0,090
perhe	210	43	207	40	0,424	85	18	98	23	0,055	0,000	0,000
ei selkeää pääkohdetta	13	3	7	1	0,145	42	9	41	10	0,680	0,000	0,000
Yhteensä	493	100	516	100		470	100	421	100			

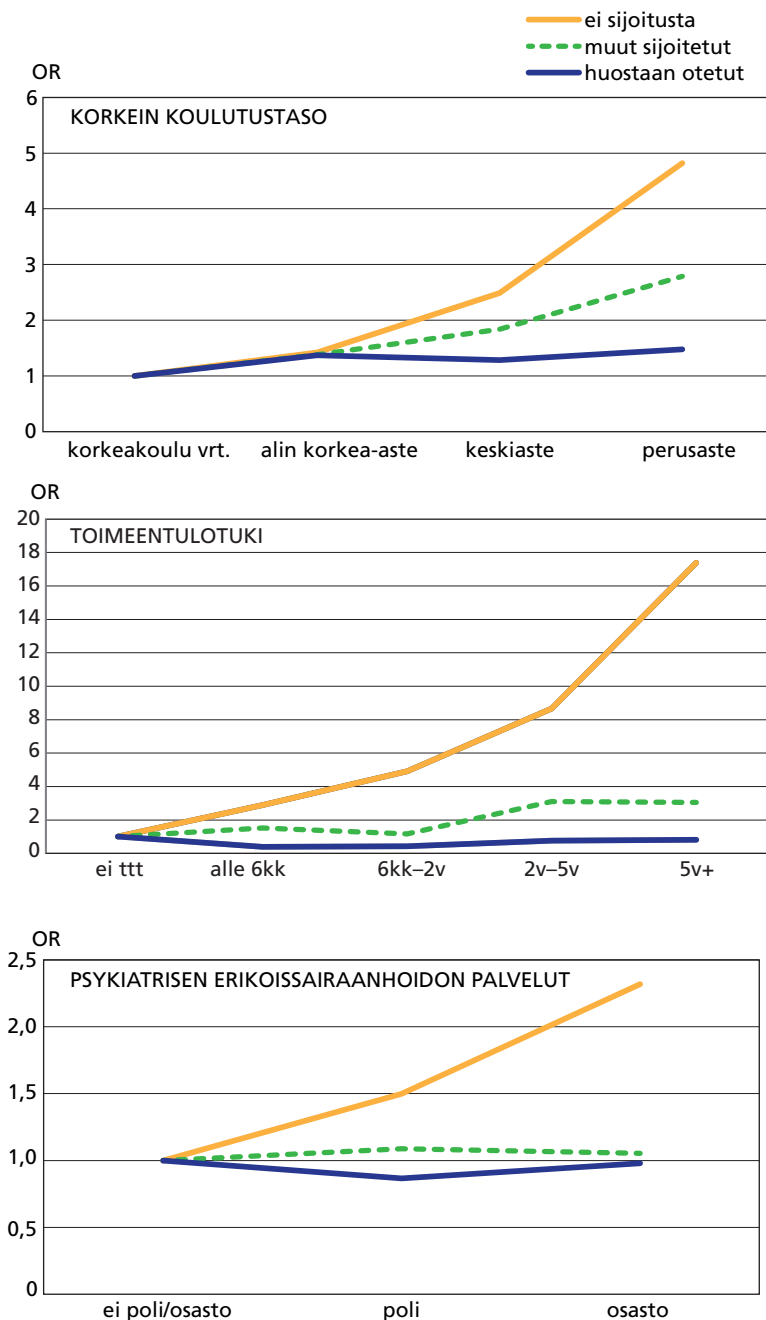
p-arvo * huostaan otetut tyttö/poika, p-arvo ** muilla perustein sijoitetut tyttö/poika, p-arvo *** huostaan otetut/sijoitetut tytöt, p-arvo **** huostaan otetut/sijoitetut pojat

ki saada toimeentulotukea on jopa 17-kertainen verrattuna lapsiin, joiden vanhemmat eivät ole koskaan olleet toimeentulotuen piirissä. Psykiatrisessa osastohoidossa olleiden vanhempien lasten riski käyttää mielenterveyspalveluja on yli kaksinkertainen niihin lapsiin nähden, joiden vanhemmilla ei ole merkintää mielenterveyspalvelujen käytöstä.

Sijoitettujen ryhmissä vanhempien ja lasten hyvinvointiongelman vakavuusaste ei sen sijaan ole yhteydessä samoin kuin muulla väestöllä: huostaan otetuilla ei vastaavaa yhteyttä havaita lainkaan, ja muilla perusteilla sijoitetuillakin tä-

mä trendi näyttäytyy vain lievänä lyhyen koulutuksen saaneiden vanhempien lapsilla ja toimeentulovaikkeuksien pitkittyessä. Tämä selittyy sillä, että sijoitettuna olleilla nuorilla tarkasteltavan hyvinvointiongelman riski on selkeästi väestöverrokkeja korkeampi myös niissä tapauksissa, joissa vanhemmilla ei ole vastaavaa hyvinvointiongelmaa. Ilmiö tulee näkyvämmäksi taulukon 2 avulla.

Korkeasti koulutettujen vanhempien huostaan otetuista lapsista 58 prosenttia ja muilla perusteilla sijoitetuista lapsista vajaa puolet on jäänyt vaille peruskoulun jälkeistä tutkintoa. Van-



Kuvio 1. Todennäköisyys sille, että nuori ei ole saavuttanut peruskoulun jälkeistä tutkintoa, on saanut toimeentulotukea tai käyttänyt psykiatrisen erikoissairaanhoidon palveluja 18–21-vuotiaana vanhemman vastaavan tekijän vakavuusasteen mukaan. Vakioimattomat vetosuhteet (OR).

hempien, jotka eivät ole saaneet toimeentulotukea, huostassa olleista lapsista 84 prosenttia ja muilla perusteilla sijoitetuista 62 prosenttia on itse saanut toimeentulotukea. Psykiatrisen hoidon ulkopuolella olevien vanhempien huostassa

ja muilla perusteilla sijoitettuna olleista lapsista taas runsaat 30 prosenttia on käyttänyt psykiatrisen erikoissairaanhoidon palveluja. Verrokkiväestön osalta osuudet jäävät alle kymmenen prosentin kaikilla hyvinvoinnin osa-alueilla.

Taulukko 2. Nuoren kouluttamattomuuden, toimeentulotukiasiakkuuden ja psykiatristen erikois-sairaanhoitopalvelujen käytön osuus 18–21-vuotiaana vanhemman vastaavan tekijän vakavuusasteen mukaan.

	Huostaan otetut			Muilla perusteilla sijoitetut		Ei sijoitusta	
	(n = 1 009)			(n = 891)		(n = 57 576)	
	n	%	p.<	n	%	n	%
Lapsen kouluttamattomuus vanhempien koulutustason mukaan							
Vanhemman korkein koulutusaste:							
korkeakoulu	29	58	0,225	47	47	1 481	10
alin korkea-aste	55	65	0,157	65	55	1 869	13
keskiaste	367	64	0,613	316	62	5 184	21
perusaste	202	67	0,314	121	72	1 248	34
Lapsen toimeentulotuki vanhempien toimeentulotuen keston mukaan							
Vanhemman toimeentulotuki:							
ei toimeentulotukea	49	84	0,003	63	62	3 291	9
alle 6 kk	28	68	0,708	52	71	1 502	22
6 kk – 1 v 11 kk	65	71	0,488	82	67	1 849	33
2 v – 4 v 11 kk	96	79	0,520	120	85	1 694	46
5 v tai enemmän	572	82	0,462	375	83	2 931	63
Lapsen psykiatristen palvelujen käyttö vanhempien palvelujen käytön mukaan							
Vanhemman psykiatristen palvelujen käyttö:							
ei käyntejä	296	33	0,375	303	31	2 715	6
poliklinikkakäynnit	116	30	0,677	99	33	674	9
osastohoito	241	33	0,752	147	32	556	13

p-arvo, tilastollinen merkitsevyys huostaan otetut vs. muilla perusteilla sijoitetut välillä, vanhempien koulutus/toimeentulotuki/psyk.palvelujen käyttö

Toisaalta taulukosta voidaan havaita myös, että huostaan otettujen ja muilla perusteilla sijoitettujen lasten joukossa on myös sosiaalisia nousijoita: kun pelkän peruskoulupohjan vanhempien lapsista noin 70 prosenttia on itse jäänyt vaille jatkotutkintoa, on tällöin loput noin 30 prosenttia heistä saavuttanut peruskoulun jälkeisen tutkinnon. Samoin kun pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaneiden vanhempien lapsista reilu 80 prosenttia on myös itse ollut toimeentulotuen asiakkaana, vajaa 20 prosenttia heistä ei ole saanut toimeentulotukea. Psykiatrisessa osastohoidossa olleiden vanhempien lapsista kolmannes on itse käyttänyt mielenterveyspalveluja, ja näin ollen kaksi kolmesta ei ole käyttänyt palveluja. Vaikka väestöverrokeilla vastaavat osuudet ovatkin korkeampia, lapsen huostaanotto tai muilla perusteilla kodin ulkopuolelle sijoittaminen ei johda yksioikoisesti syrjäytymiseen; heidän joukossaan on myös niitä, jotka ovat pärjänneet elämässään

hyvin vanhempiensa syvistä ja vaikea-asteisista hyvinvoinnin ongelmista huolimatta.

Jatkotutkinnon puute, köyhyys ja mielenterveysongelmat nivoutuvat toisiinsa

Kouluttamattomuus sekä toimeentulo- ja mielenterveysongelmat muodostavat osittain toisiinsa kietoutuneen kokonaisuuden (taulukko 3). Nuoren riski jäädä vaille peruskoulun jälkeistä tutkintoa on noin kolminkertainen sekä huostaan otetuilla että muilla perusteilla sijoitetuilla suhteessa muuhun väestöön silloin, kun vanhemmallakaan ei ole peruskoulun jälkeistä tutkintoa. Muilla tekijöillä vakioitaessa riski laskee, mutta säilyy siltikin yli kaksinkertaisena. Vanhemman kouluttamattomuus lisää merkitsevästi myös nuoren todennäköisyyttä toimeentulotuen saantiin niin huostaan otetuilla kuin muilla perusteilla sijoitetuillakin (noin 2,5-kertainen riski), mutta muiden tekijöiden vakioinnin jälkeen

Taulukko 3. Kouluttamattomuuden sekä toimeentulo- ja mielenterveysongelmien periytymisen vetosuhteet (OR) lapsena huostassa ja muilla perusteilla sijoitetuina olleilla nuorilla muuhun väestöön nähden. Päävaikutusmallit sekä muilla tekijöillä vakioidut mallit 95 %:n luottamusvälillä.

	Ei peruskoulun jälkeistä tutkintoa		Toimeentulotuki 18–21 v.		Psykiatrinen erikoissairaanhoido 18–21 v.	
	tyttö	poika	tyttö	poika	tyttö	poika
	OR (LV) /n	OR (LV) /n	OR (LV) /n	OR (LV) /n	OR (LV) /n	OR (LV) /n
HUOSTAAN OTETUT						
Vakioimaton malli						
vanhemman kouluttamattomuus	3,07 (2,79–3,40) /92	2,84 (2,59–3,12) /110	2,66 (2,42–2,93) /116	2,62 (2,39–2,89) /126	1,31 (1,13–1,51) /47	1,50 (1,26–1,79) /37
vanhemman toimeentulotuki	3,84 (3,59–4,11) /281	3,17 (3,00–3,36) /328	6,26 (5,89–6,66) /378	7,30 (6,8–7,80) /383	1,92 (1,77–2,08) /169	2,15 (1,94–2,38) /131
vanhemman psykiatrinen hoito	1,39 (1,30–1,50) /154	1,47 (1,38–1,57) /203	1,67 (1,57–1,78) /205	2,21 (2,07–2,36) /239	1,66 (1,52–1,80) /94	2,23 (2,00–2,48) /89
Vakioitu malli						
vanhemman kouluttamattomuus	2,23 (2,00–2,47)	2,19 (1,98–2,41)	1,73 (1,56–1,91)	1,71 (1,54–1,90)	1,06 (,92–1,23)	1,21 (1,01–1,44)
vanhemman toimeentulotuki	3,55 (3,31–3,80)	2,92 (2,75–3,11)	5,84 (5,49–6,22)	6,58 (6,15–7,04)	1,80 (1,66–1,96)	1,87 (1,68–2,08)
vanhemman psykiatrinen hoito	1,09 (1,01–1,17)	1,12 (1,04–1,20)	1,24 (1,16–1,33)	1,49 (1,39–1,60)	1,48 (1,35–1,62)	1,91 (1,71–2,13)
MUILLA PERUSTEILLA SIOITETUT						
Vakioimaton malli						
vanhemman kouluttamattomuus	3,01 (2,72–3,34) /65	2,72 (2,47–2,99) /56	2,59 (2,36–2,85) /82	2,49 (2,26–2,75) /71	1,20 (1,03–1,40) /24	1,41 (1,17–1,68) /22
vanhemman toimeentulotuki	3,77 (3,52–4,03) /238	3,11 (2,93–3,23) /252	6,17 (5,81–6,56) /333	7,17 (6,71–7,66) /296	1,85 (1,71–2,01) /127	2,11 (1,90–2,34) /110
vanhemman psykiatrinen hoito	1,35 (1,26–1,46) /119	1,41 (1,32–1,50) /127	1,65 (1,55–1,72) /172	2,13 (2,00–2,28) /161	1,63 (1,50–1,78) /74	2,15 (1,93–2,40) /64
Vakioitu malli						
vanhemman kouluttamattomuus	2,22 (1,20–2,47)	2,12 (1,92–2,34)	1,72 (1,55–1,91)	1,65 (1,49–1,84)	0,20 (0,85–1,16)	1,15 (0,96–1,38)
vanhemman toimeentulotuki	3,50 (3,27–3,75)	2,91 (2,74–3,09)	5,79 (5,44–6,16)	6,54 (6,11–6,99)	1,75 (1,62–1,90)	1,86 (1,68–2,07)
vanhemman psykiatrinen hoito	1,06 (0,99–1,15)	1,08 (1,01–1,16)	1,23 (1,15–1,32)	1,47 (1,37–1,58)	1,48 (1,35–1,61)	1,85 (1,65–2,07)

riski laskee 1,7-kertaiseksi. Vanhemman kouluttamattomuus ei sen sijaan yhtä voimakkaasti lisää huostaan otettujen ja muilla perusteilla sijoitettujen todennäköisyyttä olla psykiatrinen palveluiden piirissä nuorena aikuisuudessa. Muiden tekijöiden vakioimisen jälkeen riski on tilastollisesti merkitsevästi kasvanut ainoastaan huostaan otetuilla pojilla.

Vanhemman toimeentulotuen saanti nostaa huostassa olleen ja muilla perusteilla sijoitetun nuoren toimeentulotuen saannin todennäköisyyden tytöillä yli kuusinkertaiseksi ja pojilla jopa yli seitsenkertaiseksi väestöerokkeihin verrattuna. Vakioinnin jälkeenkin riskit säilyvät hyvin korkeina (tytöillä 5,8-kertainen, pojilla 6,5-kertainen). Vanhemman saama toimeentulotuki lisää

myös nuoren kouluttamattomuuden riskiä. Kiinnostavaa on se, että riski säilyy noin kolminkertaisena sekä huostassa että muilla perusteilla sijoitettuna olleilla vakioinnista huolimatta, ja työllä riski on poikia suurempi. Vanhemman toimeentulotuen saanti lisää huostaan otettujen tai muilla perusteilla sijoitettujen nuorten todennäköisyyttä psykiatrisen erikoissairaanhoidon palveluiden käyttöön noin kaksinkertaisesti muuhun väestöön nähden, pojilla hiukan enemmän kuin tytöillä. Vakiointi pienentää todennäköisyyttä vain hiukan.

Vanhempien mielenterveysongelmat vaikuttavat myös huostassa olleen tai muulla perusteella sijoitetun nuoren psykiatrisen erikoissairaanhoidon käyttöön enemmän kuin muulla väestöllä. Huomattavaa on, että pojilla tämä riski on tyttöjä suurempi. Muiden tekijöiden vakiointi pienentää riskiä vain vähän.

Yhteenveto ja pohdinta

Tutkimuksessa keskityttiin kolmen hyvinvointiongelman – jatkotutkimuksen puutteen, köyhyden ja mielenterveysongelmien – siirtymiseen sukupolvelta toiselle vertaamalla eri perustein sijoitettujen lasten tilanteita ja pohdittiin, mikä yhteys lapsen sijoituksella kodin ulkopuolelle on hyvinvointiongelmiin ylisukupolviseen jatkumiseen.

Tutkimus osoitti, että lasten sijoitusurissa oli eroja sen mukaan, onko lapsi ollut huostassa vai ei. Jos lapsi on ollut huostassa, on sijoitus aika ollut todennäköisemmin pitkä kuin lyhyt, sijoituksia on ollut useita ja lapsi on ollut sijoitettuna pääasiassa perhehoitoon tai laitokseen. Jos lasta ei ole koskaan otettu huostaan, on sijoitus ollut useimmin kertaluontoinen, lyhytaikainen ja väliaikainen ratkaisu ja sijoituspaikkana on tavallimmin ollut laitos.

Hyvinvointiongelmiin siirtyminen ylisukupolvisesti näkyi koko vuonna 1987 syntyneessä ikäluokassa selkeästi. Huostaan otetuilla ja muilla perusteilla sijoitetuilla nuoren koulutuksen pituus, toimeentulotuen tarve ja mielenterveyden ongelmat eivät mukailleet heidän vanhempiansa vastaavaa tilannetta yhtä selkeästi. He olivat todennäköisemmin vailla peruskoulun jälkeistä jatkotutkintoa sekä toimeentulotuki- ja mielenterveyspalvelujen piirissä kuin muu samanikäinen väestö vanhempien taustatilanteesta riippumatta. Huostassa ja muilla perusteilla sijoitettuna olleiden

joukossa oli kuitenkin myös niitä, jotka näillä mittareilla mitattuna voivat hyvin vanhempiensa vakavista hyvinvointiongelmista huolimatta.

Yksittäisten vaikutusten lisäksi kouluttamattomuuden sekä toimeentulo- ja mielenterveysongelmien yhteisvaikutukset ovat kiinnostavia. Vanhempien toimeentulotuki ja kouluttamattomuus olivat kietoutuneet toisiinsa siten, että vanhempien peruskoulun jälkeisen tutkinnon puute lisäsi myös nuoren toimeentulotuen riskiä ja toisaalta vanhempien toimeentulotuella oli yhteys nuoren kouluttamattomuuteen. Yllättävää kyllä, hyvinvointiongelmiin ylisukupolvisen siirtymisen ja nuorten myöhemmän hyvinvoinnin osalta ei ollut suuria eroja sen mukaan, onko sijoitettu lapsi ollut huostassa vai ei. Myös sukupuolten väliset erot olivat pieniä.

Tutkimuksen tuloksia voidaan tarkastella vielä kirjallisuuskatsaukseen peilaten. Samalla on hyvä pitää mielessä, että hyvinvointiongelmiin periytymisen mekanismit ovat hyvin kulttuurisidonnaisia, joten kansainvälisten tutkimustulosten soveltaminen suomalaisissa oloissa vaatii kriittistä silmää. Samoin on tutkimuksessa käytettyjä osoittimia syytä tulkita kriittisesti. Nyky-yhteiskunnassahan moni 21-vuotias nuori hakee vielä omaa paikkaansa ja asemansa vakiintumista.

Koulutuksen puutteen voisi ajatella heijastavan kohortin sukupolvessa vahvemmin hyvinvointiongelmiä kuin heidän vanhempiansa kohdalla, sillä väestön koulutustaso on vuosien varrella noussut (Aro 2013) ja koulutusmahdollisuudet tasa-arvoistuneet (esim. Kivinen & al. 2012). Tutkimuskatsaus toi esille, että korkeammin koulutetut vanhemmat tukevat lastensa koulunkäyntiä enemmän kuin heikommin koulutetut vanhemmat (Patacchini & Zenou 2011; Martin 2012; Kärkkäinen 2004). Tätä taustaa vasten kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten osalta katse kääntyisi siis ainakin osittain sijoituspaikan resursseihin tukea lasta peruskoulun jälkeisen tutkinnon suorittamiseen. Vaihtoehtoisesti lastensuojelun interventio on tapahtunut niin myöhään, että runsaskin tuki on ollut riittämättömä. Sijoitettujen lasten oppimiseen ja koulussa pärjäämiseen liittyvät lisäksi opettajien ennakkoasenteet, koululaitoksen rooli ja koulukavereiden vetoapu. Sijoitettujen lasten oppimiskykyyn ei välttämättä luoteta (ks. Heino & Oranen 2012), ja kouluinstituutionkin tulisi osaltaan keskittyä siihen, että sijoitettuna olevat lapset eivät alisuo-riudu (ks. Tideman & al. 2011).

Toimeentulotuen saannin yleisyys sijoitettuna olleilla nuorilla selittyy osittain sillä, että osa heistä oli vielä jälkihuollon piirissä tämän tutkimuksen seuranta-ajan päättyessä. Osa jälkihuoltoa on nuoren itsenäistymisen taloudellinen tukeminen, mikä voi olla ehdoton edellytys nuoren selviytymiselle elämässään eteenpäin. Pasi Moisio ja Timo M. Kauppinen (2011) toteavat, että nuorten toimeentulotuen saanti on yleisintä sinä hetkenä, jolloin nuoret muuttavat pois vanhempiensa luota. Lapsena huostassa tai muilla perusteilla sijoitettuna olleilla nuorilla aikuisilla ei ole välttämättä yhteyksiä vanhempiinsa, jotka heitä tukisivat, tai näillä ei välttämättä ole mahdollisuuksia tukea lapsiaan taloudellisesti. Tästä näkökulmasta nuorten toimeentulotukiasiakkuuden yleisyys kertoisi sekä onnistuneesta jälkihuollosta että nuorten taloudellisesta huono-osaisuudesta. Myös 1990-luvun lama näyttäytyy yhtenä väliin tulevana tekijänä. Lama johti paitsi lastensuojeluasiakkaiden määrän kasvuun, myös peruspalvelujen tason uudelleenmäärittelyyn (Salmi & al. 2012), millä saattaa olla oma vaikutuksensa köyhyyden periytymisen monimutkaiseen mekanismiin lapsena huostassa olleilla ja muilla perusteilla sijoitetuilla nuorilla aikuisilla.

Tutkimuskatsauksessa nostettiin esiin asuin- ja perheympäristön (Jenkins & Siedler 2007) sekä terveydentilan (Case & al. 2005; Doyle & al. 2005) yhteys tulevaan taloudelliseen asemaan. Huostaanoton ja muilla perusteilla tapahtuneen sijoituksen taustalla voikin olla monia erilaisia välittäviä perhetaustan tekijöitä, kuten perushoidon puutetta, päihdeongelmia, perheristiriitoja, voimavarojen puutetta tai muita elämänhallinta-ongelmia (Kataja 2012). Tämä saattaa osaltaan selittää sitä, että lapsena kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleita nuoria aikuisia on toimeentulotuen piirissä paljon riippumatta siitä, ovatko heidän vanhempansa saaneet toimeentulotukea vai eivät. Toisaalta olisi yhtä lailla kiinnitettävä huomiota myös sijoituspaikkaan liittyviin ympäristötekijöihin, joilla on välillistä vaikutusta lapsen myöhempään taloudelliseen asemaan.

Mielenterveysongelmia mitattiin tässä tutkimuksessa psykiatrisen erikoissairaanhoidon palvelujen käytöllä. On aiheellista huomioda, että palvelujen käyttö ei välttämättä kerro todellisesta palvelujen tarpeesta. Onkin hyvin todennäköistä, että mielenterveysongelmat ovat tässä tutkimuksessa alidiagnostisoituja. Erityisesti huostaan otettujen tai muilla perusteilla si-

joitettujen lasten vanhempien mielenterveysongelmat ovat saattaneet ilmetä esimerkiksi diagnosoimattomina päihdeongelmina tai yleisenä jaksamattomuutena, mutta näiden vuoksi ei ole käännytty mielenterveyspalvelujen puoleen. Toisaalta on hyvin todennäköistä, että lastensuojelu ohjaa nuoria psykiatrisen erikoissairaanhoidon palvelujen piiriin osana selviytymisen strategiaa. Nämä seikat saattavat osaltaan selittää sitä, että lapsena sijoitettuna olleilla nuorilla mielenterveyspalvelujen käyttö on suurempaa kuin heidän vanhemmillaan.

Kasvuympäristön vuorovaikutusongelmat selittävät osaltaan mielenterveysongelmien periytymistä (esim. Solantaus & Paavonen 2009). Näin ollen myös muut kuin mielenterveysongelmista johtuvat vuorovaikutus- tai toimintakyvyn ongelmat – jotka ovat huostaan otettujen tai muilla perusteilla sijoitettujen lasten perheissä yleisiä – selittänevät osan nuorten mielenterveyspalvelujen käytöstä. Yhtenä esimerkkinä ovat vakavat häiriöt kiintymyssuhteiden muodostamisessa, millä saattaa olla yhteys nuorten aikuisten psykiseen oireiluun. Kodin ulkopuolelle sijoittaminen onkin nähty mahdollisuutena uuden turvallisen kiintymyssuhteen syntymiseen, jos lapsen omat vanhemmat eivät tätä ole pystyneet tarjoamaan (Dozier & al. 2001; Kalland 2011).

Tutkimuksen tulokset osoittivat, että lapsena kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden nuorten hyvinvointiongelmat ilmenevät moninaisina: se mikä ensimmäisessä sukupolvesta näyttäytyy kouluttamattomuutena tai toimeentulo-ongelmina, voi seuraavassa sukupolvesta saada erilaisen muodon. Vaikka vanhempien toimeentulotukiasiakkuus kasvatti heidän lastensa ongelmien riskiä voimakkaimmin, hyvinvointiongelmiin ylisukupolvisuus ei välttämättä selity varsinaisesti toimeentulon ongelmilla. Taloudelliseen ahdinkoon saattaa olla kietoutuneena joukko muita sosiaalisia ja elämänhallinnan ongelmia, joita ei rekisteritutkimuksella tavoiteta mutta jotka ovat lastensuojelun asiakkuuden taustalla.

Tulosten mukaan se, onko sijoitettu lapsi ollut huostassa vai ei, ei selitä selviytymistä tai syrjäytymistä. Tämä saattaa johtua siitä, että vaikka huostaanottoa, avohuollon tukitoimena tapahtuvaa sijoitusta tai kiireellistä sijoitusta sovelletaan erilaisissa tilanteissa, niiden taustalla on samankaltaisia elementtejä. Hyvinvointiongelmiin sukupolvet ylittävän jatkumisen tai sen murtamisen selittäminen kaipaa toisenlaista tarkaste-

lukulmaa, jota käytetyllä lähestymistavalla ei ta-
voitettu.

Hyvinvointiongelmien ylisukupolvinen siir-
tyminen on lastensuojelun haastavimpia ongel-
mia, ja hyvin erilaisista kokemustaustoista tulevi-
en lasten samalle lähtöviivalle asettaminen vaatii
varovaisuutta (Bardy 2001). Myös nykyajan pär-
jäämisen ehdot ovat vaativammat kuin aikaisem-
min: yhä kiristyneessä kilpailussa mukana pysy-
minen edellyttää jatkuvaa kouluttautumista, pa-
rempia sosiaalisia taitoja, sosiaalisia suhteita se-
kä tunnesäätelykykyä. Yhteiskunnassa tapahtu-
vat talouden sekä työmarkkinoiden muutokset
vaikuttavat heikoimmassa asemassa olevien las-

ten selviytymisen ehtoihin.

Onko siten ylipäätään realistista asettaa vain
lastensuojelun harteille sitä, että usein yli suku-
polvien jatkuneet ongelmat saataisiin korjattua
ja voitaisiin turvata aidosti tasa-arvoiset mahdol-
lisuudet kaikille lapsille? Tutkimus toi näkyviin
myös sen, että osa sijoitettuihin olleista nuorista
oli pärjännyt elämässään hyvin. Ei voida siis suo-
raviivaisesti väittää, että sijoitetut syrjäytyvät tai
että sijoittaminen syrjäyttää. Tärkeä kysymys on-
kin, mikä näiden nuorten elämässä on tukenut
selviytymistä äärimmäisen haavoittavista lähtö-
kohdista huolimatta ja miten palvelujärjestelmän
eri osat ovat olleet tässä mukana.

KIRJALLISUUS

- Airio, Ilpo & Niemelä, Mikko: Periytykö köyhyys?
Köyhyyden ja toimeentuloturkiasiakkuuden suku-
polvinen liikkuvuus. *Sosiologia* 3 (2002), 215–
226.
- Aro, Mikko: Koulutusekspansio ja koulutusinflaatio
Suomessa vuosina 1970–2008. *Yhteiskuntapoli-
tiikka* 78 (2013): 3, 287–303.
- Bardy, Marjatta & Heino, Tarja: Katsaus lastensuoje-
lun toimintaympäristöihin: paniikista toivoon ja
näköalal auki. S. 13–42. Teoksessa Bardy, Marjat-
ta (toim.): Lastensuojelun ytimissä. Neljäs uudis-
tettu painos. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin
laitos, 2013.
- Bardy, Marjatta: Pikkulapsen sijoitus oman kodin ul-
kopuolelle – syrjäytymisen ja liittymisen riisteys-
kohtana. S. 47–81. Teoksessa Järventie, Irmeli &
Sauli, Hannele (toim.): Eriarvoinen lapsuus. Hel-
sinki: WSOY, 2001.
- Beardslee, William R. & Versage, Eve M. & Glad-
stone, Tracy R.G.: Children of affectively ill par-
ents: a review of the past 10 years. *J. Am. Acad.
Child Adolesc. Psychiatry* 37 (1998): 11, 1134–
1141.
- Beaulieu, Nicolas & Duclos, Jean-Yves & Fortin, Ber-
nard & Rouleau, Manon: Intergenerational re-
liance on social assistance: evidence from Cana-
da. *Journal of Population Economics* 18 (2005),
539–562.
- Besser, Avi & Priel, Beatriz: The apple does not fall
far from the tree: attachment styles and persona-
lity vulnerabilities to depression in three genera-
tions of women. *Society for Personality and Social
Psychology* 31 (2005), 1052–1073.
- Björklund, Anders & Lindahl, Mikael & Plug, Erik:
The origins of intergenerational associations: les-
sons from Swedish adoption data. *Quarterly Jour-
nal Economic* 121 (2006): 3, 999–1028.
- Breen, Richard & Jonsson, Jan O.: Inequality of op-
portunity in comparative perspective: recent re-
search on educational attainment and social mobi-
lity. *Annu. Rev. Sociol.* 31 (2005), 223–243.
- Case, Anne & Fertig, Angela & Paxson, Christina: The
lasting impact of childhood health and circum-
stance. *Journal of Health Economics* 24 (2005),
365–389.
- Corak, Miles (ed.): *Generational income mobility in
North America and Europe*. Cambridge: Cam-
bridge University Press, 2006.
- Couch, Kenneth A. & Lillard, Dean R.: Sample selec-
tion rules and the intergenerational correlation of
earnings. *Labour Economics* 5 (1998), 313–329.
- d’Addio, Anna Christina: Intergenerational transmissi-
on of disadvantage: mobility or immobility across
generations? A review of the evidence for OECD
countries. Working Paper 52. Paris: OECD Social,
Employment and Migration, 2007.
- Dierker, Lisa C. & Merikangas, Kathleen R. & Szat-
mari, Peter: Influence of parental concordance
for psychiatric disorders on psychopathology
in offspring. *J. Am. Child Adolesc. Psychiatry* 38
(1999): 3, 280–288.
- Doyle, Orla & Harmon, Colm & Walker, Ian: The
impact of parental income and education on the
health of their children. Discussion Paper 1832.
Bonn: IZA (Forschungsinstitut zur Zukunft der
Arbeit), 2005.
- Dozier, Mary & Stovall K. Chase & Albus, Kathleen
E. & Bates, Brady: Attachment for infants in fos-
ter care: the role caregiver state of mind. *Child De-
velopment* 72 (2001): 5, 1467–1477.
- Duncan, Greg J. & Brooks-Gunn, Jeanne: Income ef-
fects across the life span: integration and interpre-
tation. S. 596–610. In Duncan, Greg J. & Brooks-
Gunn, Jeanne (eds.): *Consequences of growing up
poor*. New York: Russell Sage Foundation, 1997.
- Eronen, Tuija: Viisi vuotta huostaanotosta. Seuranta-
tutkimus huostaanotettujen lasten institutionaali-
sista poluista. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoin-
nin laitos, 2013.
- Esping-Andersen, Gøsta: A child-centred social in-
vestment strategy. S. 26–67. In Esping-Andersen,
Gøsta & Gallie, Duncan & Hemerijck, Anton &
Myles, John (eds.): *Why we need a new welfare
state*. New York: Oxford University Press, 2002.

- Esping-Andersen, Gøsta: Untying the gordian knot of social inheritance. *Research in Social Stratification and Mobility* 21 (2004), 115–138.
- Farre, Lidia & Klein, Roger & Vella, Francis: Does increasing parents' schooling raise the schooling of the next generation? Evidence based on conditional second moments. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics* 74 (2012): 5, 676–690.
- Hautamäki, Airi & Hautamäki, Laura & Neuvonen, Leena & Maliniemi-Piispanen, Sinikka: Transmission of attachment across three generations: continuity and reversal. *Clinical Child Psychology and Psychiatry* 15 (2010): 3, 347–354.
- Hay, Dale F. & Pawlby, Susan & Waters, Cerith S. & Sharp, Deborah: Antepartum and postpartum exposure to maternal depression: different effects on different adolescent outcomes. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry* 49 (2008): 10, 1079–1088.
- Heino, Tarja & Johnson, Marianne: Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina. S. 266–293. Teoksessa Hämäläinen, Ulla & Kangas, Olli (toim.): *Perhepiirissä*. Helsinki: Kela, 2010.
- Heino, Tarja & Oranen, Mikko: Lastensuojelun asiakkaiden koulunkäynti – erityistäkö? S. 217–247. Teoksessa Jahnukainen, Markku (toim.): *Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa*. Tampere ja Helsinki: Vastapaino ja Lastensuojelun keskusliitto, 2012.
- Heino, Tarja & Eronen, Tuija & Kataja, Kati & Kestilä, Laura & Känkänen, Päivi & Paananen, Reija & Pösö, Tarja & Rainio, Anna Pauliina: Suojassa, syrjässä, selvinneenä – huostaan otetut ja sijoitetut lapset Suomessa. S. 50–68. Teoksessa Reivinen, Jukka & Vähäkylä, Leena (toim.): *Ketä kiinnostaa. Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen*. Helsinki: Gaudeamus, 2013.
- Hessle, Sven: *Familjer i sönderfall. En rapport från samhällsvården*. Göteborg: Norstedts, 1988.
- Hiitola, Johanna: Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista. Lastensuojelun sijaishuollon kehittäminen Tampereella, Tampereen seutukunnassa ja Etelä-Pirkanmaalla -hanke. Työpaperi 21. Helsinki: Stakes, 2008.
- Jackson Foster, Lovie & Beadnell, Blair & Pecora, Peter J.: Intergenerational pathways leading to foster care placement of foster care alumni's children. *Child and Family Social Work* 2013, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/cfs.12057/pdf> (luettu 25.4.2013)
- Jenkins, Stephen P. & Siedler, Thomas: The intergenerational transmission of poverty in industrialized countries. *Discussion Papers* 69. Berlin: German Institute for Economic Research, 2007.
- Jonsson, Gustav: *Det sociala arvet*. Stockholm: Tiden-Barnängen, 1969.
- Joseph, Jay: Genetic research in psychiatry and psychology: A critical overview. S. 557–625. In Hood, Kathryn E. & Halpern, Carolyn Tucker & Greenberg, Gary & Lerner, Richard M. (eds.): *Handbook of developmental science, behavior, and genetics*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 2010.
- Jäntti, Markus & Røed, Knut & Naylor, Robin & Björklund, Anders & Bratsberg, Bernt & Raam, Oddjörn & Österbacka, Eva & Eriksson, Tor: American exceptionalism in a new light: a comparison of intergenerational earnings mobility in the Nordic countries, the United Kingdom and the United States. *Discussion Paper* 1938. Bonn: IZA (Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit), 2006.
- Kalland, Mirjam: Varhaislapsuuden tunnesuhteet ja sijoitettu lapsi. S. 207–216. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (toim.): *Varhaislapsuuden tunnesuhteet ja niiden suojeleminen*. Helsinki: WS-OYpro Oy, 2011.
- Kataja, Kati: Lapsuuden rajoilla. Normaalin ja poikkeavan määrittäminen huostaanottoasiakirjoissa. Raportti 78. Turku: Koulutussosiologian tutkimuskeskus, 2012.
- Kestilä, Laura & Paananen, Reija & Väisänen, Antti & Muuri, Anu & Merikukka, Marko & Heino, Tarja & Gissler, Mika: Kodin ulkopuolelle sijoittamisen riskitekijät. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (2012a):1, 34–52.
- Kestilä, Laura & Väisänen, Antti & Paananen, Reija & Heino, Tarja & Gissler, Mika: Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikuisina. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (2012b): 6, 599–619.
- Kim-Cohen, Julia & Moffitt, Terrie E. & Taylor, Alan & Pawlby, Susan J. & Caspi, Avshalom: Maternal depression and children's antisocial behavior. *Nature and nurture effects*. *Arch Gen Psychiatry* 62 (2005), 173–181.
- Kivinen, Osmo & Hedman, Juha & Kaipainen, Päivi: Koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuus Suomessa. Eriarvoisuuden uudet ja vanhat muodot. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (2012): 5, 559–566.
- Kortteinen, Matti & Elovainio, Marko: Millä tavoin huono-osaisuus periytyy? S. 153–167. Teoksessa Myllyniemi, Sami (toim.): *Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 127, Nuorisasian neuvottelukunta, julkaisuja 46, 2012.
- Kroenke, Candace: Socioeconomic status and health: youth development and neomaterialist and psychosocial mechanisms. *Social Science & Medicine* 66 (2008), 31–42.
- Kuoppala, Tuula & Säkkinen Salla: Lastensuojelu 2012. Tilastoraportti 30. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 2013.
- Kärkkäinen, Tuulikki: Koulutuksen ja lapsi-vanhempisuhteen yhteys elämässä selviytymiseen. Sosiaalinen perimä ja koulutuskulttuurisen pääoman periytyminen sukupolvesta toiseen. *Tutkimuksia* 250. Helsinki: Helsingin yliopiston soveltavan kasvatustieteen laitos, 2004.
- Lorenzon, Lars: Vredens pedagogik – om arbete med barn och föräldrar i utsatta familjer. *Inbundet Klotband*: Rabén & Sjögren, 1992.
- Luoma, Ilona & Tamminen, Tuula & Kaukonen, Päl-

- vi & Laippala, Pekka & Puura, Kaija & Salmelin, Raili & Almqvist, Fredrik: Longitudinal study of maternal depressive symptoms and child well-being. *J. Am. Child Adolesc. Psychiatry* 40 (2001): 12, 1367–1374.
- Marshall, Jane Marie & Hui Huang & Joseph P. Ryan: Intergenerational families in child welfare: Assessing needs and estimating permanency. *Children and Youth Services Review* 33 (2011), 1024–1030.
- Martin, Molly A.: Family structure and the intergenerational transmission of educational advantage. *Social Science Research* 41 (2012), 33–47.
- Moisio, Pasi & Kauppinen, Timo M.: The intergenerational correlation of social assistance and selection bias in the Finnish population data. *Research on Finnish Society* 4 (2011), 7–15.
- Moore, Karen: Thinking about youth poverty through the lenses of chronic poverty, life-course poverty and intergenerational poverty. CPRC working paper 57. Manchester: Institute for Development Policy and Management, 2005.
- Myrskylä, Pekka: Koulutus periytyy edelleen. *Hyvinvointikatsaus* (2009): 1, 24–28.
- Paananen, Reija & Gissler, Mika: Cohort profile: the 1987 Finnish birth cohort. *International Journal of Epidemiology* (2011), 1–5.
- Paananen, Reija & Ristikari, Tiina & Merikukka, Marko & Gissler, Mika: Social determinants of mental health: a Finnish nationwide follow-up study on mental disorders. *J Epidemiol Community Health* (2013): 1–7. doi:10.1136/jech-2013-202768
- Paananen, Reija & Ristikari, Tiina & Merikukka, Marko & Rämö, Antti & Gissler, Mika: Lasten ja nuorten hyvinvointi Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimusaineiston valossa. Raportti 52. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2012.
- Patacchini, Eleonora & Zenou, Yves: Neighborhood effects and parental involvement in the intergenerational transmission of education. *Journal of Regional Science* 51 (2011): 5, 987–1013.
- Pekkarinen, Elina: Lastensuojelun tieto ja tutkimus -asiantuntijoiden näkökulma. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, Lapsuudentutkimuksen seura, Lastensuojelun Keskusliitto, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2011.
- Ramchandani, Paul G. & O'Connor, Thomas G. & Evans, Jonathan & Heron, Jon & Murray, Lynne & Stein, Alan: The effects of pre- and post-natal depression in fathers: a natural experiment comparing the effects of exposure to depression on offspring. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry* 49 (2008): 10, 1064–1078.
- Saarikallio-Torp, Miia & Heino, Tarja & Hiilamo, Heikki & Hytti, Helka & Rajavaara, Marketta: Lapset huostassa, vanhemmat ahdingossa. Havaintoja huostaanotettujen ja sijoitettujen lasten vanhempien toimeentulosta ja työmarkkina-asemasta. S. 236–264. Teoksessa Hämäläinen, Ulla & Kangas, Olli (toim.): Perhepiirissä. Helsinki: Kela, 2010.
- Salmi, Minna & Sauli, Hannele & Lammi-Taskula, Johanna: Lasten ja lapsiperheiden asema nyky-Suomessa. S. 22–47. Teoksessa Söderholm, Annalis & Kivitiä-Kallio, Satu (toim.): Lapsen kaltoin kohtelu. Helsinki: Duodecim, 2012.
- Sipilä, Jorma & Österbacka, Eva: Enemmän ongelmien ehkäisyä, vähemmän korjaailua? Perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuus ja kustannusvaikuttavuus. Helsinki: Valtiovarainministeriön julkaisuja 11, 2013.
- Sohlman, Britta: Funktionaalinen mielenterveyden malli positiivisen mielenterveyden kuvaajana. *Tutkimuksia* 137. Helsinki: Stakes, 2004.
- Solantaus, Tytti & Paavonen, Juulia: Vanhempien mielenterveyshäiriöt ja lasten psykiatriset ongelmat. *Duodecim* 125 (2009), 1839–1844.
- Solantaus-Simula, Tytti & Punamäki, Raija-Leena & Beardslee, William: Children's responses to low parental mood. I: balancing between active empathy, overinvolvement, indifference, and avoidance. *J. Am. Child Adolesc. Psychiatry* 41 (2002): 3, 278–286.
- Stenberg, Sten-Åke: Inheritance of welfare reciprocity: an international study of social assistance reciprocity in postwar Sweden. *Journal of marriage and the family* 62 (2000), 228–239.
- Tideman, Eva & Vinnerljung, Bo & Hintze, Kristin & Aldenius Isaksson, Anna: Improving foster children's school achievements. Promising results from a Swedish intensive study. *Adoption & Fostering* 35 (2011): 1, 44–56.
- Toimiva lastensuojelu. Selvitysröyhän loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 19, 2013. <http://www.stm.fi> (luettu 28.8.2013)
- Tsou, Meng-Wen & Liu, Jin-Tan & Hammitt, James K.: The intergenerational transmission of education: evidence from Taiwanese adoptions. *Economics Letters* 115 (2012), 134–136.
- van Doorn, Majka & Pop, Ioana & Wolbers, Maarten H.J.: Intergenerational transmission of education across European countries and cohorts. *European Societies* 13 (2011): 1, 93–117.
- Vario, Pipsa & Barkman, Johanna & Kiili, Johanna & Nikkanen, Marko & Oranen, Mikko & Tervo, Jaana: ”Suojele unelmia, vaali toivoa”. Nuorten suosittu lastensuojelun ja sijaishuollon kehittämiseksi. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 6, 2012.
- Weissman, Myrna & Wickramaratne, Priya & Nomura, Yoko & Warner, Virginia & Pilowsky, Daniel & Verdelli, Helen: Offspring of depressed parents: 20 years later. *Am J Psychiatry* 163 (2006), 1001–1008.
- Welshman, John: The cycle of deprivation: myths and misconceptions. *Children & Society Volume* 22 (2008), 75–85.
- Vilhula, Anna: Sosiaalinen perimä. Ylisukupolviset kohtalot tutkimuskirjallisuuden valossa. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura, 2007.
- Österbacka, Eva: It runs in the family. Empirical analyses of family background and economic status. Turku: Åbo Akademi University Press, 2004.

ENGLISH SUMMARY

Kati Kataja & Tiina Ristikari & Reija Paananen & Tarja Heino & Mika Gissler: Intergenerational inheritance of welfare problems among children placed outside their homes (Hyvinvointiongelmien ylisukupolviset jatkumot kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten elämässä)

The need for and costs of child protection have continued to increase, causing questions to be raised about the effectiveness of child protection both in the media and among decision-makers. This research explored the effectiveness of child protection by asking how a child's placement outside the home is associated with the intergenerational inheritance of welfare problems in three areas, i.e. non-education, poverty and mental health problems. The situations of children in placement for different reasons were compared with one another in terms of the prospects of child protection services to help them cope. Children are placed outside their home either via proceedings to take a child into care or without a care order (on other grounds). The data for the study consists of the 1987 National Birth Cohort, in which all 60,069 children born in Finland in 1987 have been followed from the foetal stage through to age 21, until 31 December 2008. Apart from information on the cohort members, the data includes background information on parents, which allows for intergenerational analysis.

Our study shows that young people who had been taken into care or placed outside home during childhood were more likely to have no post-comprehensive education and to receive social assistance and mental health services than the rest of the age cohort. This is true regardless of parental background. However in the group of young people there were also those who despite serious parental

welfare deficits had done very well in life. Some differences were seen in the placement history of children who had been taken into care and those who had been placed outside home on other grounds. It was more likely for children to be taken into care for extended rather than shorter periods. Other placements, by contrast, were more likely short-term, temporary solutions. Children taken into care often had a history of multiple earlier placements, while those placed outside the home on other grounds most often had just one placement. Children taken into care had primarily been placed in care in a foster family or institution. Among children placed in care on other grounds, institutional placement was by far the most common type of child placement. Despite these differences the examination of intergenerational inheritance of welfare problems did not reveal major differences between the two groups of children, i.e. those taken into care and those placed into care on other grounds.

Our study raises the interesting question of whether genuine equality of opportunity for all children is a realistic objective for child protection. On the other hand since the study also showed there are children who have been in placement and who nonetheless have done well for themselves in life, even better than their parents, it is wrong to draw the straightforward inference that children who have been in care will have welfare problems when they grow up, or that placement leads to marginalisation.

Keywords: social inheritance, deprivation, welfare problems, intergenerational continuity, child protection, National Birth Cohort 1987.